Noora-Helena Korpelainen

Eläköön keho-mielet, monikulttuurisuus ja lempeät rajanylitykset

30 vuotta pragmatistista estetiikkaa

Keväällä 2022 järjestetyssä pragmatistisen estetiikan konferenssissa keskusteltiin erityisesti somaestetiikasta kiittävään sävyyn. Konferenssiosallistujien esitykset ja yleinen innostuneisuus virittivät pragmatistisen estetiikan elinvoimaisuutta niin teorian kuin käytännönkin tasolla.[1]

Neljä päivää, neljäkymmentä puhetta, eikä lainkaan rinnakkaisia sessioita. Pitkän etäkonferenssikauden jälkeen kehollisuutta painottanut, paikan päällä järjestetty pragmatistisen estetiikan 30-vuotisjuhlakonferenssi ”The Promise of Pragmatist Aesthetics: Looking Forward after 30 Years” onnistui tavoitteessaan saada aikaan keskustelua, jota käytiin kunnioittavaan sävyyn sekä jokaisen puheenvuoron jälkeen että spontaanimmin tauoilla. Budapestissa, Unkarissa 25.–28. toukokuuta 2022 järjestetty konferenssi juhlisti filosofi Richard Shustermanin (Florida Atlantic University) teoksen *Pragmatist Aesthetics. Living Beauty, Rethinking Art* (1992)[2] julkaisua kolmekymmentä vuotta sitten ja samalla pragmatistisen estetiikan tutkimusalan kehitystä.

Konferenssin järjestivät MOME (Moholy-Nagy Művészeti Egyetem / Moholy Nagy University of Art and Design) ja unkarilainen somaestetiikan foorumi. Nyt järjestetty konferenssi oli jatkoa Sorbonnen yliopiston filosofian ja taiteen laitoksen kymmenen vuotta sitten järjestämälle konferenssille ”Pragmatist Aesthetics: 20 years later / L’art à l’état vif: 20 ans après”, joka niin ikään juhlisti pragmatistisen estetiikan kehitystä jo mainitun Shustermanin teoksen julkaisun sekä sen ranskannoksen tiimoilta.

Somaestetiikan ylistys

Tämänkertaisen konferenssin ideana oli – kuten konferenssin järjestäjät Bálint Veres (MOME) ja Alexander Kremer (Szegedin yliopisto) asian ilmaisivat – tarjota mahdollisuus paitsi retrospektiiviselle myös tulevaisuuteen orientoituneelle, uutta ajattelua herättelevälle pragmatistista estetiikkaa ja somaestetiikkaa koskevalle keskustelulle. Monet puhujat pääpuhujista alkaen tunnustautuivatkin enemmän tai vähemmän somaestetiikan edustajiksi, ja konferenssin yleinen vire oli somaestetiikkaa ylistävä.

Shusterman lanseerasi somaestetiikan konferenssissa juhlistetun teoksensa toisen painoksen (2000) yhteydessä. Konferenssikutsuunkin lainattujen Shustermanin sanojen mukaan filosofisen estetiikan tutkimuksen parista ponnistava somaestetiikka on sekä teorian että käytännön harjoittamisen tiedonala[3]. Alan esteettistä kokemista, arvoa ja arvostamista koskevan ajattelun ytimessä on käsitys ja keskustelu *soma*sta, keho-mielestä (*body-mind*). Jälkimmäisin termein siitä puhui jo John Dewey (1859–1952) muun muassa estetiikan mestariteoksessaan *Taide kokemuksena* (1934).

Somaestetiikan tutkimukselle on tyypillistä ammentaa tieteidenvälisyydestä – tai oikeammin tieteen ja muun toiminnan rajapinnoilta. Kuvaavaa on, että konferenssipuheet ponnistivat teoreettiseen ajatteluun käsittelemällä esimerkiksi argentiinalaisen tangon tanssimista, huimausta ja kaupunkipuutarhayhteisöjen luovaa toimintaa.

Konferenssi tarjosi hyvän katsauksen nimenomaan Shustermanin viitoittamaan pragmatistiseen estetiikkaan, toisin sanoen sellaiseen estetiikan tutkimukseen, jonka painopisteenä on ei-kielellinen keho-mielen kokemus. Somaesteettisen ajattelun lisäksi erityisesti Deweyn filosofialla oli konferenssipuheissa tuntuva merkitys. Sen sijaan konferenssissa ei juuri kuultu sellaista pragmatistista estetiikan tutkimusta, joka painottaa kielellisen kokemuksen merkityksellisyyttä esimerkiksi filosofi Joseph Margolisin (1924–2021) tapaan[4]. Dialogi rakentuikin lähinnä joko soveltaen *Pragmatist Aesthetics* -teoksen viitoittamaa pragmatistista

”Ekologisen ymmärryksen sisällyttäminen somaestetiikkaan tarkoittikin Formisille ennen kaikkea kehon uudelleenkäsittämistä kollektiivisten suhteiden sfäärinä ja siten myös sen esteettisten laatujen uudelleenymmärtämistä ei-inhimillisten ja ei-intentionaalisten kategorioiden avulla.”

estetiikkaa tai hakemalla rajapintoja sellaisiin estetiikan traditioihin ja teorioihin, jotka eivät ole suoraa jatkumoa klassiselle (amerikkalaiselle) pragmatismille.

Konferenssin aloitti Richard Shustermanin pääpuhe, jossa hän tarkasteli kriittisessä valossa ja somaestetiikkaan vertaillen saksalaisen kriittisen teorian tradition edustajan Herbert Marcusen (1898–1979) ajattelua. Käsittelyssä oli erityisesti teos *Eros ja sivilisaatio* (1955). Shusterman kiinnitti huomiota Marcusen ajattelussa vaikuttaviin käsityksiin yhtäältä estetiikasta taiteen asiana ja toisaalta juovasta teorian ja käytännön välillä. Marcusen ajattelussa näiden käsitysten varaan rakentuu ymmärrys eroottisesta prinsiipistä sosiaalisen transformaation tekijänä ja yksilöstä poliittisen muutoksen lähteenä. Marcuse peräänkuuluttaa uudenlaisen sensibiliteetin muodostamista koko persoonallisuuden erotisoinnin, toisin sanoen itsesublimaation kautta. Tuossa prosessissa keho tulee Shustermanin mukaan Marcusen ajattelussa ymmärretyksi abstraktiona ja siksi esteenä kehittymiselle toisin kuin somaestetiikassa, joka perustuu keho-mielen käytännölliseen ymmärtämiseen itseään kuratoivana. Oman somaesteettisen näkökulmansa eroottisuuteen Shusterman esittää tuoreessa kirjassaan *Ars Erotica* (2021), josta konferenssissa myös riitti keskusteltavaa erityisesti konferenssipuheiden ulkopuolella[5].

Muutkin konferenssipäivien käynnistäjinä toimineet pääpuheet suuntasivat keskustelua juhlakonferenssin tyyliin somaestetiikkaa kiittävään sävyyn. Somaestetiikkaa haastavimman pääpuheen piti yliopistonlehtori Barbara Formis (Pantheon-Sorbonnen yliopisto), joka ehdotti ekosomaestetiikan kehittämistä eli ekologisen ymmärryksen yhdistämistä somaestetiikkaan. Formisin ekofeminismiin kallellaan olevan ajattelun perustana on ymmärrys esteettisestä kokemuksesta sellaisena, joka kattaa myös tavat asuttaa maailmaa, sekä huomio pragmatistiseen estetiikkaan ja erityisesti somaestetiikkaan sisältyvästä taipumuksesta ymmärtää keho nimenomaan ihmisyksilön kehona. Ekologisen ymmärryksen sisällyttäminen somaestetiikkaan tarkoittikin Formisille ennen kaikkea kehon uudelleenkäsittämistä kollektiivisten suhteiden sfäärinä

ja siten myös sen esteettisten laatujen uudelleenymmärtämistä ei-inhimillisten ja ei-intentionaalisten kategorioiden avulla.

Somaesteettisten ulottuvuuksien muotoilua

Konferenssin temaattinen jäsennys oli onnistunut ja keskustelua inspiroiva. Ensimmäisen päivän paneelit käsittelivät erityisesti shustermanilaisen pragmatistisen estetiikan teoreettista perustaa ja yhteyksiä muihin teoreettisiin lähestymistapoihin ja tutkimukseen, kuten gadamerilaiseen hermeneutiikkaan Elena Romagnolin (Freie Universität Berlin) ja enaktivismiin Eszter Babarczyn (MOME) puheissa. Toisen päivän paneelit valottivat ympäristökokemusta koskevaa keskustelua sekä teoreettisista, taiteellisista että käytännön kokemuksellisista näkökulmista rajoittuen kuitenkin lähinnä kaupunkiympäristön ja arkkitehtuurin kokemiseen ja teoriaan. Ympäristöesteettistä näkökulmaa voi pitää melko tuoreena nimenomaan somaesteettisen ajattelun piirissä[6].

Kolmannen päivän teemat muoti, visuaalinen kulttuuri, musiikki ja digitaalisaatio sen sijaan edustivat sitä populaaritaiteisiin ja -kulttuuriin keskittynyttä pragmatistisen estetiikan ja laajemmin filosofisen estetiikan keskustelua, joka vakiinnutti asemansa jo 1990-luvulla Shustermanin artikuloitua rap-musiikin estetiikasta konferenssissa juhlitussa teoksessa. Professori Kristina Höökin (KTH Vetenskap och Konst) Soma Designia käsittelevä esitys tarjosi osallistujille katsauksen lukuisiin somaesteettisestä ajattelusta ammentaviin ja kehon rajoja haastaviin teknologisiin design-sovelluksiin, joiden funktiona on luoda aistivalle olennolle (lähinnä ihmiselle) uudenlainen, esteettistä arvostamista ja merkityksenmuodostusta kehittävä vuorovaikutuksen tila. Esimerkkinä mainittakoon Höökin tutkimusprojekteissa kehitetty korsetti, johon pukeutunut yleisön jäsen voi kokea oopperalaulajan rintakehän liikkeet.

Taiteellisissa konteksteissa käytettävien sovellusten lisäksi Höök esitteli myös useita lähinnä inhimillisen hyvinvoinnin kehittämiseen tarkoitettuja sovelluksia, kuten nuorille naisille suunnatun sovelluksen, joka avustaa aistisuuden avulla oppimista omista kuukautisista. Konferenssin päävieras Richard Shusterman kiitti puheenvuorossaan Soma Designia toteamalla, että juuri tällaisen inhimillisen terveyden ja hyvinvoinnin kehittämisen kautta tulee ilmeiseksi somaestetiikan merkitys, joka pelkkien artikkeleiden kirjoittamisessa jää vajaaksi. Vaikka kommentti painotti somaestetiikkaa käytännön toimintana kunkin harjoittajan oman keho-mielen kultivoimiseksi, se jätti kuitenkin pohtimaan, mitä merkityksiä somaestetiikkaan mahdollisesti sisältyvällä teknologisen innovoinnin ihailulla on esimerkiksi ympäristökriisien käsittelemiselle.

Konferenssin neljäs ja viimeinen päivä esitteli aasialaisista kulttuuripiireistä ponnistavia näkökulmia pragmatistiseen estetiikkaan ja antoi tilaa tanssin, kehollisuuden ja performatiivisuuden käsittelyyn somaesteettisenä metodina ja esteettisen arvonmuodostuksen lähteinä. Professori Tanehisa Otaben (Tokion yliopisto) pääpuhe nosti osuvasti esille sen, että somaestetiikkaa, ehkä jopa pragmatistista estetiikkaa, on harjoitettu muissa kuin länsimaisissa kulttuureissa kauan ennen konferenssissa juhlitun kirjan julkaisua ja sen myötä yleistynyttä pragmatistisen estetiikan käsitettä. Otaben puhe käsitteli japanilaisen Kakuzô Okakuran (Tenshin) (1863–1913) filosofista mestariteosta *The Book of Tea* (Cha no Hon, 1906), jossa Okakura tulkitsee Tao-käsitteen (*dào*, *dô*) tavallisemmin ymmärretyn kirjaimellisen tie-merkityksen (*path*) sijaan läpikulkuna (*passage*)[7]. Otabe esitteli Okakuran prosessuaalisuutta painottavaa taidekäsitystä, jonka hän kehitti teetaidetta tarkastelemalla. Tämä on hyvä esimerkki siitä, miten pragmatistinen estetiikka mahdollistaa esteettisen kokemuksen ja arvon käsittelemisen kulttuurien rajat ylittävässä kontekstissa.

Viitteet & Kirjallisuus

1 Kiitän Suomalaista Konkordia-liittoa tutkimusrahoituksesta, joka mahdollisti sekä konferenssiin osallistumiseni puheella ”Sustainability Transformations – Vistas from Pragmatist Aesthetics” että tämän raportin kirjoittamisen. Kiitän myös Helsingin yliopiston Ympäristöalan tieteidenvälistä tohtoriohjelmaa (DENVI) matkarahoituksesta, joka mahdollisti vastuullisemman matkustusmuodon maitse.

2 Richard Shusterman, Pragmatist Aesthetics. Living Beauty, Rethinking Art. Basil Blackwell, Oxford 1992.

3 Shusterman 1992, 271. Lainattu konferenssikutsusta.

4 Viimeaikaisena esimerkkinä ks. Roberta Dreon, *Human Landscapes. Contributions to a Pragmatist Anthropology*. Suny Press, Albany 2022. Dreon tosin rakentaa teoksensa argumentin ei-kielellisen ja kielellisen kokemuksen vastavuoroiselle merkitykselle sekä yksilöllisen että lajinmukaisen inhimillisen kokemuksen kehittymisessä.

5 Vanhempi yliopistonlehtori Max Ryynänen (Aalto-yliopisto), joka konferenssissa haastoi elokuvateoriaa somaattisesta näkökulmasta puheessaan somavisiosta (*somavision*), luotaa Shustermanin *Ars Erotica* -teosta katsauksessaan: Max Ryynänen, Highbrow somaesthetics of sex. *ESPES – Slovak Journal of Aesthetics.* Vol. 11, No. 1, 2022, 171–174.

6 Shusterman tosin lähestyi kokeellisesti somaesteettistä ympäristökokemusta jo poeettisessa esseessään ”Human Nature at the Schlachtensee”. Teoksessa *Aesthetics in the Human Environment*. Toim. Pauline von Bonsdorff ja Arto Haapala. Kansainvälinen Soveltavan Estetiikan Instituutti, Lahti 1999, 30–47.

7 Otabe myös huomautti, että kyseinen Okakuran teos ja sen sisältämä ajatus Taosta sekä käsitys taolaisuudesta ”maailmassaolemisen taiteena” (*art of being in the world*) saattoi hyvinkin olla Martin Heideggerin teoksessaan *Oleminen ja aika* (1927) esittelemän ’maailmassaolemisen’ käsitteen pohjalla, vaikkei ajatuksen lähdettä teoksessa mainitakaan.